

фото: © UNICEF/CEECIS2013P-0421/Pirozzi

Достъп до правосъдие за деца с интелектуални затруднения и психични разстройства

Събиране и разпространение на информация: ръководство

Достъп до правосъдие за деца с интелектуални затруднения и психични разстройства

Събиране и разпространение на информация: ръководство

От Ана Лоусън (Anna Lawson)

професор по право, Център за изучаване на уврежданията към университета в Лийдс
(Centre for Disability Studies, University of Leeds).

Авторът изказва искрени благодарности към екипа на проекта и към колегата си д-р
Готие де Беко (Gauthier de Beco) за ценните коментари и прозрения.

2015

с финансовата подкрепа на програма
„Основни права и гражданство“ на
Европейския съюз

Януари 2015

ISBN 978-615-80205-0-3

Авторски права запазени.

© University of Leeds (Университет на Лийдс) и Mental Disability Advocacy Center (MDAC), 2015. Всички права запазени.

Настоящата публикация е създадена с финансовата подкрепа на програма „Основни права и гражданство“ на Европейския съюз. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Mental Disability Advocacy Center (MDAC) и при никакви обстоятелства не може да се приема, че той отразява официалното становище на Европейската комисия.

Съдържание

Резюме	4
1. Въведение	5
2. Събиране и разпространение на информация за мониторинг на постигнатия напредък в прилагането на правото на достъп до правосъдие за деца с интелектуални затруднения и психични разстройства.....	6
2.1 Въведение	6
2.2 Стандарти за събиране на информация за деца с интелектуални затруднения и психични разстройства в съдебната система	9
2.3 Идентифициране на необходимата информация: роля на индикаторите.....	9
2.3.1 Насоки от индикаторната рамка на Офиса на Върховния комисар по човешки права	9
2.3.2 Достъп до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства в съществуващите индикаторни системи	9
2.4 Разпространение	12
2.5 Препоръки.....	12
3. Събиране на индивидуална информация за уврежданията при деца с интелектуални затруднения и психични разстройства	13
3.1 Въведение	13
3.2 Регистриране на данни за типа на увреждането (проблема).....	13
3.3 Регистриране на данни за необходимите улеснения и подкрепа.....	15
3.4 Препоръки.....	17
4. Фасилитиране и провеждане на независимо проучване за достъпа до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства	19
4.1 Значимост на независимите проучвания.....	19
4.2 Фасилитиране на независимите проучвания на опита на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства в съдебната система	20
4.3 Препоръки.....	21
5. Заключение.....	22
Приложение: Сборни препоръки.....	22

Резюме

Настоящият доклад е изготвен в рамките на проект, осъществяван от партньори от 10 държави, координиран от Mental Disability Advocacy Center (MDAC), който се реализира с финансовата подкрепа на Европейския съюз. Като отправна точка за създаване на доклада е липсата към момента на достоверна информация относно начина, по който **деца с интелектуални затруднения и психични разстройства (children with mental disabilities)** участват в съдебни процедури. Без такава информация, същността и обхватът на ограниченията на достъп до правосъдие на тези деца остават извън общественото ползрение. Документът изследва набор от системи с индикатори, разработени с цел подпомагане на процеса на мониторинг на напредъка в прилагането на принципите за защита на човешките права на деца и възрастни с увреждания. Въпреки съществуването на редица значими инициативи в посока гарантиране създаването на индикатори, които

да регистрират съществуващи междусекторни проблеми, с които децата с увреждания биха могли да се сблъскат, все още липсват валидни статистически или други данни, свързани с деца с увреждания, а още по-малко - що се отнася до различните типове увреждания (вкл. психични). Развитието на информационни системи, които да предоставят подробни данни поставя на дневен ред някои предизвикателства, които също се разглеждат в настоящия доклад. Обръща се внимание и на възможните начини, по които Европейската комисия и други обществени органи/организации, финансиращи проучвания в областта, биха могли да подкрепят усилията на независими изследователи в събирането на повече информация за достъпа до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства. Ръководството завършва с 15 препоръки.

1. Въведение

Настоящият доклад е съставен в рамките на проект за „достъп до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства“, съфинансиран от Програма „Основни права и гражданство“ на Европейския съюз. Терминът „деца“ се отнася за лица, които не са навършили 18 години.¹ Под лица с „интелектуални затруднения и психични разстройства“ (mental disabilities) ще разбираме лица, които имат (или се счита, че имат) интелектуални, когнитивни и/ли психосоциални проблеми, и/ли проблеми в развитието, които водят до трайно нарушение във функционирането. Що се отнася до понятието „хора с увреждания“, настоящият анализ се позовава на насоките, предоставени от Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания (КПХУ). Според нея, хората с увреждания включват „лица с трайна физическа, психическа, интелектуална и сетивна недостатъчност, която при взаимодействие с различни пречки би могла да възпрепятства тяхното пълноценно и ефективно участие в обществото, равноправно с останалите“²

Работно направление 1 от настоящия проект засяга събирането и разпространяването на информация за деца с интелектуални затруднения и психични разстройства в правосъдната система. Това има пряко отношение към някои чувствителни области (засегнати и в Програмата на ЕС за правата на детето, 2011 г.)³, свързани с липсата на надеждни данни за участието на деца в съдебни процедури и с необходимостта да се предоставят ясни гаранции, че децата с интелектуални затруднения и психични разстройства (както и с други увреждания) няма да останат „невидими“ в усилията за разрешаване на проблема. В рамките на работно направление 1, бяха разработени два доклада, базирани на стандартите на Организацията на обединените нации (ООН), Съвета на Европа (СЕ) и Европейския съюз (ЕС) за осигуряване на базова оценъчна рамка.

Един от създадените в рамките на работно направление 1 доклади, наречен „Синтез на данни“, съдържа анализ на резултатите от проучванията в 10-те държави, участващи в проекта.⁴ Той засяга обхвата на съществуващата информация по темата в тези държави и доколко тя е била на разположение и достъпна за изследователите. Също така, се разглеждат предизвикателствата и успехите на изследователите в опитите им да съберат нови данни посредством набор от емпирични изследователски методи. Заключение на доклада „Синтез на данни“ е,

че във всички участващи страни съществуват сериозни пропуски в наличните данни, което прави изключително трудно или невъзможно установяването на това, което в действителност се случва с децата с интелектуални затруднения и психични разстройства в правосъдните системи в Европа. Следователно, е трудно/невъзможно да се проследи степента на постигнатия напредък в гарантиране на техните права по отношение на достъпа до правосъдие.

Вторият доклад от работно направление 1 е настоящият документ – „Ръководство за данните“, чиято основна цел е да предложи на европейските и национални органи идеи и насоки за преодоляване на тези дефицити. В допълнение, докладът си поставя задачата да представи критичен поглед към проблема, базиран на човешките права, което би допринесло за поставянето на дневен ред на въпроса за събирането на информация - във връзка с прилагането и мониторинга на правата на децата с увреждания в по-широк смисъл.

Настоящият доклад е разделен на три основни части, с изключение на въведението и заключението. Първата от тях (виж Глава 2 от съдържанието) се фокусира върху стандартите и инициативите, свързани с изграждането на механизми за събиране и разпространение на разширени бази от анонимни данни, които да служат за осъществяване на мониторинг на правото на достъп до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства в органите на правосъдието система. В Глава 3 се разглеждат въпроси, засягащи информацията за възраст и характер на увреждането, която органите на правосъдието трябва да съберат за всяко дете, за да подкрепят процеса на мониторинг на човешките права, засегнат в предходната Глава 2. В Глава 4, се отделя внимание на събирането на информация от независими изследователи и се обсъждат възможностите за подобряване на тяхната ефективност и начините за подпомагане на усилията им от държавните органи.

Във всяка от трите основни части на настоящия доклад е включен анализ на съответното законодателство на ООН, СЕ и ЕС и са представени препоръки, които са обобщени и подробно изложени в края на доклада.

1 Това до голяма степен е в съответствие с член 1 от Конвенцията на ООН за правата на детето.

2 КПХУ, Член 1.

3 Европейска комисия, Комюнике на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета по регионите: Програма на ЕС за правата на детето, 15 февруари 2011 г., COM(2011)60 final.

4 Ана Лоусън (Anna Lawson) и Ребека Пари (Rebecca Parry), *Достъп до правосъдие за деца с психични увреждания. Събиране и разпространение на информация: Синтез на фактите*. (Лийдс – Будапеща: Университет на Лийдс – MDAC, 2015) – предстои да излезе от печат.

2.

Събиране и разпространение на информация за мониторинг на постигнатия напредък в прилагането на правото на достъп до правосъдие за деца с интелектуални затруднения и психични разстройства

2.1 Въведение

Съществуването на ефективни системи за мониторинг на успеха на реализираните програми имат решаваща роля за изпълняването на поетите от правителствата ангажименти по отношение на законодателството в областта на човешките права и дискриминацията. Информацията, която е събрана посредством подобни системи за мониторинг, може да даде сведения за наличие и степен на дискриминация или дефицит в прилагането на практиките. Тази повишена „видимост“ (публичност) сама по себе си може да се окаже силен лост за инициирането на реформи и да повлияе на решения за разпределение на ресурси. Събирането на информация за хора, които имат характеристики, поставящи ги в критичната точка на два типа уязвимо положение (например: увреждане и непълнолетие), допълнително усложнява задачата. От изключителна важност, обаче, е всяка система на

мониторинг, да си поставя за цел да идентифицира и проследява специфични проблеми, свързани с маргинализацията, на която подобни хора могат да бъдат изложени.

В тази глава, първо ще обърнем внимание на съответните стандарти, свързани със събирането на данни за целите на мониторинга за правото на достъп до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства. След това, ще анализираме насоките за изграждане на индикатори за улесняване процеса на мониторинг и степента, до която съществуващите европейски системи от индикатори включват опита в съдебни производства на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства.

2.2 Стандарти за събиране на информация за деца с интелектуални затруднения и психични разстройства в съдебната система

Изискванията, свързани със събирането на данни за деца с интелектуални затруднения и психични разстройства в съдебната система, могат да бъдат намерени и в КПХУ, и в Конвенцията на ООН за правата на детето (КПД). Страните по тези две международни съглашения са задължени редовно да подават до съответните органи за мониторинг (Комитет за правата на хората с увреждания и Комитет

по правата на детето) изчерпателни доклади за мерките, които са предприели за привеждане в изпълнение на поетите по договорите ангажименти, и за постигнатия напредък за гарантиране, че учредените от спогодбите права се прилагат на практика.⁵ Указания за формата на тези доклади и за типа данни, които трябва да съдържат, са публикувани от двата Комитета под формата на „насоки за

5 КПХУ, Член 35 и КПД, Член 44

докладване”, за които ще стане дума по-долу. Като иновация, признавайки историческата „невидимост” на уврежданията в мониторинга на човешките права, КПХУ дава израз на едно ново задължение (отделно и същевременно припокриващо се с процеса на държавна отчетност) за събиране и разпространение на информация за човешките права на възрастни и деца с увреждания. Член 31 изисква държавите да гарантират събирането на „подходяща информация, включително статистически и научни данни”⁶, които да им дадат възможност да формулират адекватни, базирани на доказателства, политики и да извършват „оценяване изпълнението от държавите - страни по Конвенцията на задълженията им, произтичащи от нея, както и за идентифициране и преодоляване на пречките, на които се натъкват лицата с увреждания в упражняване на своите права.”⁷ В допълнение, тази разпоредба изисква информацията да се разпределя според нуждите и процесът на нейното събиране и съхранение „да протича при спазване на законно установените предпазни мерки, включително приложимо законодателство по събирането на данни, за осигуряване на поверителност и уважение към правото на неприкосновеност на личността” и „в съответствие с [...] етичните принципи при събирането и използването на статистически данни.”⁸

Комитетът по правата на детето отдава внимание на важността на събирането на информация в редица Общи коментари.⁹ Във връзка със системата за детско правосъдие, Комитетът по правата на детето препоръчва в Коментар №10:

„Комитетът изразява дълбока загриженост относно липсата на базови и специализирани данни за, между другото, броя и характера на закононарушенията извършени от деца, използването и средната продължителност на досъдебните мерки за неотклонение, броя на децата, на които са наложени мерки, различни от съдебни процедури (пренасочване), броя на децата с ефективни присъди и характера на тези присъди. Комитетът настоява Държавите - страни по Конвенцията систематично да събират специализирани данни относно практиката по администриране на детското правосъдие, които са необходими за разработването, прилагането и оценката на политиките и програмите, насочени към превенцията и ефективното реагиране на детската престъпност в пълно съответствие с принципите и разпоредбите на КПД.”¹⁰

Скорешна резолюция на Общото събрание на ООН също призовава държавите – членки да увеличат усилията си за събирането на информация за децата в съдебната система.¹¹ Според нея, са необходими усилия в посока:

„развитие и укрепване на събирането, анализа и разпространението на информация за националната статистика в областта на достъпа на децата до правосъдие и, доколкото е възможно, използването на данни, съотносими към съответните фактори, които могат да доведат до несъответствия и други статистически индикатори на поднационално, национално, подрегионално, регионално и международно ниво, с цел развитие и оценка на социални и други политики и програми, при които икономическите и социалните ресурси се използват ефективно и ефективно за пълна реализация на правата на детето”¹²,

както и за:

„включване на подробна и точна информация, свързана с достъпа на децата до правосъдие, включително за постигнатия напредък и за срещнатите предизвикателства по отношение на статистиката и съпоставимостта на данните в периодичните доклади на страните-членки и в информацията, предоставена на механизма за Универсален периодичен преглед и другите релевантни механизми на ООН за мониторинг.”¹³

Внимание на събирането на данни е отделено и в съответните инструменти на Съвета на Европа. Насоките за правосъдие, съобразено с интересите на детето,¹⁴ налагат на държавите-членки: „поддържането или създаването на рамка, включително на един или повече независими механизми (като например омбудсман или омбудсман по въпросите на децата)”, което е от „първостепенно значение за насърчаването и упражняването на мониторинг върху изпълнението на настоящите насоки”¹⁵, както и ги призовават да „насърчават проучванията в тази област.”¹⁶ Линия на действие 14 от Плана за действие (2006-2015г.) на Съвета на Европа за хората с увреждания разглежда научноизследователска и развойна дейност и приема за отправна точка, че:

6 КПХУ, Член 31(1)

7 КПХУ, Член 31(2)

8 КПХУ, Член 31(1)

9 Виж, например, Комитет по правата на детето, Общ коментар №5 за общи мерки по прилагането на Конвенцията за правата на детето от 27 ноември 2003 (CRC/C/GC/2003/5 – особено параграф 9)

10 Комитет по правата на детето, Общ Коментар №10: Правата на децата при правосъдие спрямо ненавършили пълнолетие лица, 25 април 2007, CRC/C/GC/10, параграф 98

11 Организация на обединените нации, Общо събрание, Комитет по правата на човека, резолюция №25/6: Права на детето: достъп до правосъдие на деца, 25 март 2014, UNA/HRC/25/L.10

12 Пак там, параграф 17

13 Пак там, параграф 19

14 Насоките на Комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето, се намират на адрес: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/publicationsavailable_en.asp (последна редакция: 15 декември 2014)

15 Пак там, Глава VI

16 Пак там, Глава V

2.3 Идентифициране на необходимата информация: роля на индикаторите

2.3.1 Насоки от индикаторната рамка на Офиса на Върховния комисар по човешките права

През последните години се наблюдава засилен интерес към разработването на основани на правата показатели за измерване – с цел стимулиране, улесняване и структуриране на събирането на релевантна информация.²⁵ Офисът на Върховния комисар по човешките права (ОВКЧП), по молба на органите на ООН, инвестира значителни усилия в тази задача, което довежда до формулирането на тройна индикаторна рамка, която вече се е доказала като изключително влиятелна.²⁶ Тя се основава на разработване и попълване на индикатори за структура, процес и резултат.

Според ОВКЧП, трите типа индикатори трябва да бъдат използвани за измерване на всички ключови признаци (атрибути) на дадено човешко право. Тези атрибути трябва да бъдат първоначално идентифицирани чрез внимателен прочит на договорните разпоредби и на свързаните с тях насоки от органите за мониторинг на прилагането на договора.²⁷ Показателите за структура са тези, които се отнасят за „ратифицирането и приемане на нормативни актове“.²⁸ Индикаторите за процес засягат усилията на дадена държава за изпълнението на поетите задължения във връзка с човешките права (например размера на финансирането или броя на персонала, ангажиран в прилагането на системата за младежко правосъдие).²⁹ Индикаторите за резултат „улавят постиженията [...], отразяващи ситуацията при прилагането на човешките права в даден контекст.“³⁰

За да се избегне объркване, е препоръчително да се обърне внимание на „индикаторите“, идентифицирани в доклада по работно направление 2: „Достъп до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства – Международни стандарти и заключения в 10 страни-членки на ЕС“ (предстоящ). Очевидно е, че това, което в доклада по работно направление 2 се описва като „индикатори“, е равностойно на онова, което по-горе назовахме „атрибути на човешките права“. По този начин, те биха могли да осигурят базова рамка за мониторинг на

човешките права по отношение на достъпа до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства, но е необходимо да се разработят ясни индикатори за структура, процес и резултат за всяко от тях. Развитието на специфична самостоятелна индикаторна рамка за достъпа до правосъдие за деца с интелектуални затруднения и психични разстройства, обаче, не е сред препоръките от настоящото изследване. Вместо това, както ще бъде обяснено по-долу, препоръчваме включването на индикатори, свързани с деца с различни типове увреждания или състояния (вкл. интелектуални затруднения и психосоциални проблеми), в по-общите системи за наблюдение и контрол на достъпа до правосъдие. Също така, препоръчваме включването на достъпа до правосъдие в системите за мониторинг на правата на хората с увреждания – процес, който изглежда вече се случва в системите за наблюдение на правата на децата.

2.3.2 Достъп до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства в съществуващите индикаторни системи

Напоследък, на европейско ниво, се появяват все повече системи от индикатори, имащи отношение към правата на детето и на хората с увреждания, както и към достъпа до правосъдие. Тук ще бъдат обсъдени три водещи европейски примера, като фокусът е върху степента, в която те понастоящем подкрепят мониторинга на правото на достъп до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства.

Първата индикаторна рамка, която ще бъде разгледана, е онлайн инструментът на Комисията за хората с увреждания – DOTCOM (Disability Online Tool of the Commission).³¹ Това е електронна база данни, разработена от Академичната мрежа на европейски експерти по уврежданията (ANED – Academic Network of Disability Experts),³² с финансовата подкрепа на Европейската комисия, чиято цел е да се проследява постигнатия напредък в прилагането на правата на хората с увреждания в Европа.

25 За справка: Тод Ландман (Todd Landman) и Едзия Карвалю (Edzia Carvalho), Измерване на човешките права (Measuring Human Rights, London: Routledge, 2010)

26 ОВКЧП, Индикатори за човешки права: Ръководство за измерване и прилагане (Ню Йорк/ Женева: ООН, 2012) HR/PUB/12/5; ОВКЧП, Доклад за индикаторите за промоция и мониторинг на прилагането на човешките права (Ню Йорк/ Женева: ООН, 2008) HRI/MC/2008/3; ОВКЧП, Доклад за индикаторите за мониторинг на съвместимост с международните инструменти за човешки права (Ню Йорк/ Женева: ООН, 2006) HRI/MC/2006/7

27 Пак там, ОВКЧП 2008, параграфи 6 и 7

28 Пак там, ОВКЧП 2008, параграф 18

29 Пак там, ОВКЧП 2008, параграфи 19 и 20

30 Пак там, ОВКЧП 2008, параграф 21

31 <http://www.disability-europe.net/dotcom> (последен преглед на: 30 декември 2014)

32 <http://www.disability-europe.net/> (последен преглед на: 30 декември 2014). По-подробен анализ на тази система може да бъде намерен (на английски език) в: Anna Lawson and Mark Priestley, "Potential, principle and pragmatism in concurrent multinational monitoring: disability rights in the European Union", *International Journal of Human Rights*, 17(2013): 739–757.

Към момента, DOTCOM предоставя информация за законодателство и политики по 43 различни теми, избрани според тяхната значимост по отношение на Европейската стратегия за хората с увреждания 2010-2020 и КПХУ. Тези 43 въпроса са организирани в осем теми или подразделения, както следва: А) състояние на КПХУ; Б) обща правна рамка за правата на хората с увреждания; В) законодателството и стандарти за достъпност; Г) независим начин на живот; Д) образование и обучение; Е) заетост; Ж) статистика и данни за хората с увреждания и З) повишаване на осведомеността, обучение и международни действия. Към момента, по всяка тема, има между три и девет подтеми, представящи конкретни действия или ангажименти по КПХУ. За всеки отделен въпрос е налице фактическо описание в резюме, написано на английски език и подкрепено с уеб линкове към националното законодателство, официални източници или други документални доказателства. Като цяло, базата данни на DOTCOM описва и привежда като доказателство повече от 1500 различни политически мерки и съдържа над 3000 връзки към допълнителни източници. Въпреки това, DOTCOM не съдържа информация, която би могла да се използва за попълването на индикаторите за резултат.³³ Данните, които съдържа, се ограничават до информация, свързана с показателите за структура и процес.

От публикувания по-горе списък с теми на DOTCOM, се вижда, че достъпът до правосъдие не присъства. Не е изрично споменат и в заглавията на подтемите към всяка от тях. Все пак, част от информацията, свързана с правосъдната система, се съдържа в няколко от тези допълнителни раздели. Например, подточка Б1, озаглавена „Антидискриминационно законодателство“, би могла да разкрие дали е налице забрана за дискриминация поради увреждане от страна на предоставящите правни услуги. Аналогично, макар че въпросът за децата с увреждания да не е ясно формулиран в заглавията на темите и подтемите на DOTCOM, е възможно информация по проблема да се съдържа в съдържанието на някои от тях. Имаме основание да заключим, че търсенето на материали за законодателство и политики, свързани с достъпа до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства в DOTCOM, би дало много малко релевантна информация.

Втората индикаторна рамка, която ще разглеждаме тук, е разработена от Агенцията на ЕС за основните права (FRA) и засяга правата на децата, особено в областите на компетентност на ЕС.³⁴ Нейната цел е да предостави насоки, които да подпомогнат Агенцията за основните права в работата ѝ по събирането на данни и които биха

могли да съдействат на страните-членки в усилията им по събиране на информация, свързана с правата на децата. Тя е разработена като рамка, но сама по себе си не съдържа специфични данни за отделните държави.

Тази индикаторна рамка се състои от четири основни области, както следва: семейна среда и алтернативна грижа; защита от експлоатация и насилие; адекватен стандарт на живот; образование, гражданска активност и участие в училищни и спортни дейности. В рамките на тези сфери има подгрупи със серия от индикатори към всяка от тях. В някои от подгрупите, особено в рамките на първите две области, се засяга достъпът до правосъдие. Например – в разглежданите въпроси за „наличието на чувствителни към децата семейни съдебни процеси“ и „налагането на съдебни решения за попечителство, достъп и издръжка“, които се съдържат в подгрупа „разделени деца поради международен развод и раздяла на родителите“, която е част от първата тематична област „семейна среда и алтернативна грижа“. В обхвата на тази област попадат и проблемите за „участие на децата в имиграционни процеси“ и „адаптивност на имиграционните процеси към уязвимостта на разделените деца“, които се появяват в рубриката „разделени поради миграция деца“. Под всеки от тези специфични въпроси се съдържат по-подробни показатели, които са организирани в съответствие с индикаторната рамка на ОВКЧП – по отношение на структура, процес, резултат, типология. За попълването на тези показатели, Агенцията за основните права настоява всички данни да бъдат разделени на базата на увреждане, раса, възраст, пол, религия и сексуална ориентация.³⁵

Ръководството на Агенцията за основните права относно индикаторите за правата на детето осигурява ценна платформа, въз основа на която държавите-членки и други заинтересовани страни биха могли да формулират подробни индикаторни рамки за мониторинг на правата на детето в съответствие със законодателството на ЕС. Що се отнася до системите, които са предназначени специално за мониторинг на правото на достъп до правосъдие на деца, обаче, трябва да се отдели повече внимание на конкретните въпроси (или „атрибути/ признаци на правата“), които трябва да се наблюдават, както и на индикаторите, по които това може да бъде постигнато. Ударението, което Агенцията за основните права поставя върху разделянето на данните на база увреждане, е изключително ценно. Трябва да се отбележи, че, (както ще бъде обяснено в Глава 3 по-долу) това ниво на категоризация на данните не трябва да стига твърде далеч с оглед на изискванията на КПХУ. Проучванията ни показаха, че, на практика, настоящото ръководство

33 Статистически доказателства, които биха могли да послужат за попълване на индикатори за резултат, са събрани от ANED в рамките на тяхното издание „Индикатори за равенство на хората с увреждания в Европа“ (Indicators of Disability Equality in Europe), но тази информация е публикувана в сайта като серия от тематични доклади, без да бъде (все още) интегрирана в базата данни на DOTCOM. До момента, правосъдната система не е била обект на никой от тези доклади.

34 <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/developing-indicators-protection-respect-and-promotion-rights-child-european-union> (последен преглед на: 30 декември 2014)

35 Пак там, стр. 80-81 и 139

все още не е довело до създаването на всеобхватни индикаторни системи за наблюдение и контрол на правото на достъп до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства.³⁶ От изследванията ни става ясно, че, към момента, има твърде малко налична информация, за да можем да изпълним каквито и да било индикатори за резултат в подобни системи.

Третата система от индикатори отделя специално внимание на правото на достъп до правосъдие на деца, поради което е от изключителна важност. Това е изчерпателен списък (master list) с показатели за участието на деца в съдебни процедури, който към момента се изготвя в рамките на мащабно проучване, финансирано от Европейската комисия – „Проучване с цел събиране на данни за участието на деца в наказателни, граждански и административни съдебни производства“ (“Study to collect data on children’s involvement in criminal, civil and administrative judicial proceedings”).³⁷ Освен съставянето на изчерпателен списък с показатели за наказателни, граждански и административни съдебни процедури, проучването има за цел да събере на едно място релевантна информация от всички страни-членки на ЕС, за да попълни тези индикатори, както и да идентифицира области, в които има липса на данни. Въпреки, че това изследване, без съмнение, е полезно, то предвижда много малка степен на категоризация на данните по отношение на признака увреждане (дори в идеалния вариант на изчерпателния списък). Би било добре уврежданията да бъдат включени при изработването на индикаторите за резултат. И все пак, ниският профил на индикаторите към днешна дата е разочароващ, тъй като инициативи с подобен мащаб имат потенциал да бъдат мощен катализатор за усилията по събиране на информация. Ако уврежданията не бъдат интегрирани по

адекватен начин, децата с психични и други увреждания ще продължат да бъдат невидими в данните, които се събират и разпространяват. Ето защо, Европейската комисия трябва да бъде насърчавана да финансира бъдеща работа, основана на това изследване, която ще бъде по-фокусирана върху децата с увреждания.

Преди да приключим темата за индикаторните системи, трябва да споменем две други индикаторни рамки – индикаторната рамка за младежко правосъдие, разработена от УНИЦЕФ, и Инструмента за оценка на детското и младежкото участие на Съвета на Европа (Assessment Tool on Child Participation). Индикаторната рамка за младежко правосъдие на УНИЦЕФ предоставя изключително полезни практически съвети и насоки за събиране на данни и разработване на адекватни информационни системи. Там, обаче, не се споменава нищо за уврежданията, въпреки че акцентът е поставен върху събирането на данни по начин, позволяващ категоризирането (разбиването) им въз основа на различни фактори, като: възраст, етническа принадлежност и пол.³⁸ Инструментът за оценка на СЕ, за разлика, поставя силен акцент върху нуждата от разделяне на данните, като изрично се посочват уврежданията – макар и да не се стига по-далеч – до разбивка по вид на увреждане.³⁹ Обхватът на този инструмент е по-мащабен от достъпа до правосъдие, тъй като разглежда участието на детето/ младежа в широк кръг от житейски сфери. Въпреки това, някои от неговите десет индикатора се отнасят до участие в съдебно производство. Например, индикатор 4 е „съществуване на механизми, позволяващи на децата и младите хора да упражнят правото си на безопасно участие в съдебни и административни процедури“; индикатор 5 е „наличие на съобразени с интересите на детето процедури за индивидуални жалби“; индикатор 7 е „на децата е предоставена информация за правото им на участие“.

36 Въпреки че, като пример за полезна и по-широкообхватна индикаторна система за детски права, може да се посочи индикативната рамка за мониторинг на правата на детето (Children’s Monitoring Framework), разработена от Комисията по равенство и човешки права на Великобритания (Equality and Human Rights Commission – EHRC) в изследователски доклад 76: Research Report 76, Developing a Children’s Monitoring Framework: Selecting the indicators.43 CRPD 36. cikk (4) bekezdés és Gyermekjogi Egyezmény 44. cikk (6) bekezdés

37 За повече информация (на англ. език): <http://www.childreninjudicialproceedings.eu/Home/Default.aspx> (последен преглед на 30 декември 2014)

38 Служба на ООН по наркотиците и престъпността – УНИЦЕФ, Наръчник за измерване на индикаторите за младежко правосъдие - Manual for the Measurement of Juvenile Justice Indicators (New York: UNODC, 2006), на адрес: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Manual_for_the_Measurement_of_Juvenile_Justice_Indicators.pdf последен преглед на 30 декември 2014), section 1.3.C

39 Съвет на Европа – Отдел за правата на детето и Младежки отдел, Инструмент за оценка на участието на деца и младежи: Индикатори за измерване на постигнатия напредък в насърчаването на правата на децата и младите хора на възраст под 18 години да участват във всички въпроси, които ги засягат – намира се на електронен адрес: http://www.coe.int/t/dg3/children/participation/Newdefault_en.asp (последен преглед: 30 декември 2014). За повече информация: Препоръка Cm/Rec(2012)2 на Комитета на министрите до страните-членки за детското и младежко участие

2.4 Разпространение

Последният въпрос във връзка с информацията за мониторинг на човешките права на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства, който ще бъде разгледан този за нейното разпространение. Ценността на този вид данни се изразява в това, че идентифицирани модели на неравнопоставеност и изключване могат да бъдат достъпни не само до хората, които работят в системата на правосъдието-държавна администрация, но и до обществото като цяло. Задължението за разпространение на тази информация осигуряване на достъп до тях на хора с увреждания, е ясно формулиран

в член 31 на КПХУ.⁴⁰ Допълнително, държавите - страни по Конвенцията, се призовават посредством съответните насоки за отчетност, не само да включат релевантни данни в докладите си към Комитета по правата на детето и Комитета за правата на хората с увреждания, но и широко да ги разпространят и предоставят на обществеността.⁴¹ Не трябва да забравяме, че разпространението на релевантна информация има решаваща роля за информационното обезпечаване на дейностите по застъпничество и за активното ангажиране на гражданското общество.

2.5 Препоръки

А. По отношение на системите за мониторинг на правата на хората с увреждания, като например DOTCOM, е необходимо да бъдат инвестирани сериозни усилия за осигуряването на по-висок профил на правото на достъп до правосъдие. В допълнение, системите за мониторинг на правата на хората с увреждания трябва да предоставят данни, разпределени по възраст, винаги, когато е възможно.

Б. Системите за мониторинг на правото на достъп до правосъдие на деца трябва да включват структурни индикатори, индикатори за процес и резултат, особено що се отнася до децата с увреждания.

В. Анонимни данни, свързани с участието на деца с увреждания в съдебни производства, следва редовно да бъдат разпространявани сред широката общественост във формати, които са достъпни за хората с увреждания.

40 формулиран в член 31 на КПХУ.

41 КПХУ, Член 36(4) и КПД, Член 44(6)

3.

Събиране на индивидуална информация за уврежданията при деца с интелектуални затруднения и психични разстройства

3.1 Въведение

За да може органите на правосъдната система да предоставят информация и данни за участието на деца с психични (и други) увреждания в съдебни производства, трябва да бъдат разработени информационни системи за записване на данни за възраст и увреждане за всяко отделно дете. Разработването на адекватни информационни системи изисква внимателен анализ и принос от различни заинтересовани страни, и повдига някои трудни въпроси, на които настоящият доклад не може да отговори. Въпреки това, тези въпроси могат да бъдат зададени.

Тази глава ще се съсредоточи върху два основни въпроса, първият от които засяга отразяването на информацията за увреждането или типа проблем на детето, а вторият се отнася до записването на данни за вида на подкрепата или улесненията, от които ще се нуждае детето, за да участва ефективно в съдебното производство, без да бъде дискриминирано поради увреждане. Тези въпроси ще бъдат разгледани в настоящото изложение един по един, след което ще бъдат направени съответните препоръки.

3.2 Регистриране на данни за типа на увреждането (проблема)

Преди да започнем да разглеждаме проблема, си струва да помислим колко важно е събирането на информация да се извършва по начин, позволяващ нейното категоризиране (разбиване по признак) на база възраст и увреждане. Само тогава, данните ще хвърлят светлина върху реалната ситуация по отношение на човешките права на децата с увреждания – деца, които са в особен риск да бъдат пренебрегнати в усилията по прилагане на КПХУ и КПД. Според Комитета по правата на детето:

„За да изпълнят задълженията си, то е необходимо за държавите-страни по Конвенцията да създадат и развият механизми за събиране на данни, които са точни, стандартизирани и позволяват категоризация, и които отразяват действителното положение на децата с увреждания. Значението на този въпрос често се пренебрегва и не се разглежда като приоритет, въпреки факта, че той оказва влияние не само върху мерките, които трябва да бъдат взети по отношение на превенцията, но също така и върху разпространението на много ценни ресурси, необходими за финансиране на програми.“⁴²

⁴² Комитет по правата на детето, Общ коментар №9 (2006): Правата на децата с увреждания, 27 февруари 2007, CRC/C/GC/9, параграф 15. Вижте също: Комитет по правата на детето, Общ коментар №5: Общи мерки по прилагането на Конвенцията за правата на детето, 27 ноември 2003, CRC/C/GC/2003/5, параграф 48

Аналогично, докладът на Генералния секретар на ООН от 2011 г. призовава страните-членки да въведат мерки за подобряване на събирането на необобщени данни за децата с увреждания, за да се повиши тяхната „видимост“, да се увеличи капацитетът за ефективни политики и планиране и да се даде възможност за по-ефективен мониторинг на техните права.⁴³

При липса на възможност за класифициране по признак на данните, и те са базирани на прекалено широки категории, има малка вероятност да се получи полезна информация за наличие и характер на дискриминация или неравностойност. По този начин, статистика, която поставя всички хора на възраст под 18 години в една категория, би довела до обобщаване или усредняване на съществени различия, които биха могли да съществуват между опита на по-малките деца и тийнейджърите. Това налага прилагането на по-нюансиран подход, включващ по-висока степен на категоризиране.

По същия начин, данни, които просто категоризират индивидите, като притежаващи или непритежаващи увреждане, няма да успеят да разкрият разлики, които биха могли да се окажат съществени, по отношение на положението на хората, които имат различни видове затруднения. Член 31 от КПХУ, както е обяснено по-горе, задължава държавите-страни по Конвенцията да събират информация, която може да бъде използвана с оглед на усилията им за ефективна реализация на споразумението. Той, също така, изисква тази информация да бъде класифицирана по подходящ начин. Според указанията за отчетност, издадени от Комитета за правата на хората с увреждания, докладите на държавите-страни по Конвенцията трябва да включват статистически данни за реализацията на всяко едно от правата, предвидени от КПХУ, класифицирани по пол, възраст, вид увреждане (физическо, сензорно, интелектуално и психично), както и по етнически произход, градско/селско население и други релевантни категории.⁴⁴ От тук става ясно, че Комитетът изисква от държавите-страни по спогодбата да разработят системи за събиране на информация и мониторинг, които да идентифицират не просто наличието или липсата на увреждане, но, също така, и естеството на това увреждане или затруднение.

Системите за събиране на данни, според които хората трябва да бъдат регистрирани като имащи увреждане или определен вид увреждане, не се приемат безкритично. Традиционно, статистиката за уврежданията има тенденция да се фокусира върху броя на хората с увреждания и тяхното участие в различни житейски сфери, но пренебрегва

измерването на бариерите за достъп, което не изисква идентифициране на типа увреждане или недостатък. Не е изненада, че това привлича критиките на учени и застъпници в областта на изследванията за хора с увреждания.⁴⁵

Друг потенциален проблем във връзка с разработването на информационни системи, регистриращи наличието на определено увреждане при дадено дете, който излезе наяве в някои от изготвените в рамките на проучването доклади за страните (напр. България и Литва), е свързан с възможното отрицателно въздействие върху детето, ако то бъде заклеймено с етикета „човек с увреждане“. След като детето веднъж е диагностицирано с интелектуално затруднение или психично разстройство, е вероятно да се активират механизми от правен характер, по отношение на политики или нагласи, които биха могли да попречат на достъпа му до пълния набор от образователни и трудови възможности, които са отворени за хората без увреждания. Ако използваме езика на социалния модел на увреждане, можем да кажем, че тези сили действат, за да „увредят“ детето.

Безспорно е, че при разработването и прилагането на която и да е информационна система, първостепенно съображение винаги трябва да бъде защитата на интересите на детето – според изискванията на КПД и член 7 на КПХУ. Съществуването на потенциални рискове, свързани с разработването на информационна система, която има възможност да класифицира данни въз основа на увреждане, обаче, не означава, че идеята трябва да бъде напълно изоставена. Липсата на действие също носи рискове. Липсата на данни за броя на децата – жертви на престъпления, които имат интелектуални затруднения, например, може да означава, че факторите, които излагат подобни деца на определени рискове от злоупотреба, не са идентифицирани и не са взети мерки срещу тях. Потенциалните вреди, които биха могли да бъдат причинени на едно дете поради факта, че в хода на съдебното производство е регистрирано като дете с увреждане, трябва да бъдат предвидени и използвани при разработването и прилагането на информационни системи. Интегрирането на мерки за защита на данните и свобода на волята в тези системи е от изключителна важност.

Друг важен въпрос, свързан с разработването на информационни системи, които имат възможност да обработват необобщени данни, групирани въз основа на увреждане, засяга по-нататъшното ниво на разпределение на данните според вида на увреждането. Кои категории увреждания следва да бъдат използвани? Предложените

43 Организация на обединените нации, Общо събрание, Състояние на Конвенцията за правата на детето – Доклад на Генералния секретар, 3 август 2011, A/66/230, Част IV

44 Комитет на ООН за правата на хората с увреждания, Ръководство за изготвяне на специфични за споразумението документи, които трябва да бъдат представяни от държавите-страни по Конвенцията според Член 35 (1) от КПХУ (Женева, 2009г.), параграф 3.2 (з)

45 Повече информация (на англ. език) може да откриете в: Paul Abberley, "Counting us Out: A Discussion of the OPCS Disability Survey", *Disability, Handicap and Society* 71 (1992): 39; Michael Oliver, *The Politics of Disablement* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1990), 7-8; and Paula C. Pinto, "Monitoring Human Rights: A Holistic Approach" in Marcia H. Rioux, Lee Ann Bassler and Melinda Jones (eds.), *Critical Perspectives on Human Rights and Disability Law* (Leiden and Boston: Martinus Nijhoff Publishers / Brill Academic, 2011)

от Комитета на ООН за правата на хората с увреждания, които вече бяха споменати по-горе, включват: „физически, сензорни, интелектуални и психични“. Но класификацията „психични увреждания“, за тези цели, по всяка вероятност няма да се приеме благосклонно от хората, за които може да бъде предназначена и при всички случаи ще възникнат проблеми с дефинирането, особено във връзка с разграничаването ѝ от категорията „интелектуални затруднения“. В допълнение, въпреки че попадат извън обхвата на настоящия доклад, „сензорните увреждания“ също са доста широко понятие, чието използване не е надеждно, тъй като не би позволило идентифицирането на съществени разлики в опита на хората със зрителни и слухови нарушения. Оказва се, че има спешна нужда

от по-нататъшни указания по този проблем. Имайки предвид, че необходимостта от допълнителни насоки касае прилагането на КПХУ от всички държави, които са я ратифицирали, изглежда най-удачно те да бъдат предоставени от Вашингтонската група по статистика на уврежданията⁴⁶ (която се отчита пред Статистическата комисия на ООН). Инициативите на европейско ниво, обаче, също са от съществено значение.⁴⁷ Пълноправното участие (а в идеалния случай – лидерството) на организациите на хората с увреждания (ОХУ) е от ключово значение за успеха на всяка подобна инициатива – според изискванията на Член 4(3) от КПХУ.

3.3 Регистриране на данни за необходимите улеснения и подкрепа

Както ще бъде обяснено по-подробно в доклада, изготвен в рамките на работно направление 2 от настоящия проект, *Достъп до правосъдие за деца с интелектуални затруднения и психични разстройства. Международни стандарти и факти за ситуацията в 10 страни-членки на ЕС* (предстои да бъде публикуван), когато стане ясно, че има вероятност дете с психични (или други) увреждания да бъде включено в съдебно производство, законодателството за човешките права изисква да се направят усилия за събирането на информация за всяко специфично улеснение или подкрепа, от която ще се нуждае, за да участва в съдебната система равноправно с всички останали.⁴⁸ Оценката на улесненията и подкрепата, от които един човек с увреждане се нуждае, за да участва равнопоставено в дадена дейност (напр. съдопроизводство, трудова заетост, образование или транспорт) се различава по характер от оценката на наличието на заболяване или увреждане. Ето защо, медицинските професионалисти не са непременно най-подходящите хора за извършването на такива оценки. Както се утвърждава в Общ коментар №2 на Комитета за правата на хората с увреждания от 2014г., установяването на необходимите разумни улеснения, които се изискват във всеки отделен случай, способства за зачитане на „достойнството, независимостта и свободата на личен избор“. Следователно, подобни оценки задължително предполагат процес на ангажиране и консултация

с отделните деца, за да се идентифицират типовете подкрепа и улеснения, с които те ще се чувстват най-удобно и посредством които ще имат възможност да участват най-ефективно в съдебни процедури. Това ще бъде повлияно от различията в личността и опита, както и от различията в диагнозата.

След като информацията за улесненията и подкрепата, от които се нуждае дадено дете с психично разстройство или интелектуално затруднение, бъде събрана, е много важно тя да бъде документирана по подходящ начин, за да може значимите факти да бъдат споделени с ключови фигури в съдебната система, които ще общуват или, иначе казано, ще се занимават с него. Това налага разработването на системи за отразяване на необходимите улеснения и приспособления (особено онези, свързани с комуникацията) по разбираем за съответния персонал начин, като същевременно се спазват изискванията за защита на данните.

46 http://www.cdc.gov/nchs/washington_group.htm (последен преглед: 30 декември 2014)

47 В подкрепа на това, може да прегледате: Препоръка Rec(2006) 5 на Комитета на министрите към страните-членки относно Плана за действие на Съвета на Европа за подпомагане на правата и пълноправното участие в обществото на хората с увреждания: подобряване на качеството на живот на хората с увреждания в Европа 2006-2015, параграф 3.14.2(v)

48 Вижте, например, КПХУ, Член 13 (който изисква предоставяне на „подходящи за възрастта улеснения“) и Член 5 (налагащ осигуряването на „разумни улеснения“)

Въпреки че съществуват стандарти за защита на човешките права при воденето на отчетност в рамките на различните звена от системата на правосъдието, за съжаление, те не съдържат изричното изискване да се включва информация за индивидуалните улеснения и подкрепа, необходими за дадено лице. В контекста на предварителното задържане на деца, Правилата на ООН за защита на ненавършили пълнолетие лица, лишени от свобода (Хаванските правила)⁴⁹ изискват за всяко дете, лишено от свобода, да се води отчет (напр. докато е в полицейския арест), който трябва да съдържа следната информация:

- „(а) Информация за самоличността на непълнолетния;
- (б) Факт и причини за задържането и основания за това;
- (в) Ден и час на прием, преместване (трансфер) и освобождаване;
- (г) Данни за уведомяване на родителите или настойниците за всеки случай на прием, преместване (трансфер) или освобождаване на непълнолетния, който е бил под тяхна опека по време на задържането;
- (д) Данни за известни проблеми с физическото или психичното здраве, включително злоупотреба с наркотици и алкохол.“⁵⁰

В списъка очевидно отсъстват данни за каквито и да било улеснения или подкрепящи мерки, които да дадат възможност на детето да си взаимодейства или комуникира ефективно с останалите, или да участва в различни дейности (например развлекателни или образователни). В контекста на лицата, заподозрени или обвинени в криминални деяния, Директивата на ЕС относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство изисква отбелязването в протокол на факта, че са били предприети мерки за улеснение и подкрепа (под формата на превод).⁵¹ Тук, обаче, става въпрос за ретроспективен запис на това, което се е случило, а не на документация, предназначена активно да информира съответните професионалисти за онова, което трябва да направят, за да осигурят равно участие. По отношение на жертвите, Европейската комисия препоръчва на страните-членки да разработят „подходящи модели, шаблони, информационни технологии и пр.“, за да гарантират, че жертвите на престъпления получават актуализирана информация в различните етапи на съдебния процес по начин, адаптиран към специфичните им обстоятелства. Въпреки че няма изрична препоръка, че подобни инструменти или системи следва да регистрират информация за индивидуалните нужди от улеснения на конкретния човек (за да може да бъде споделяна с други професионалисти от съдебната система, на които се налага да взаимодействат с въпросното лице), това се прави по подразбиране.⁵²

В никой от докладите на отделните държави не бяха включени примери за инициативи за изграждане на цялостни системи за събиране и обмен на информация за необходимите улеснения и подкрепа. Въпреки това, полезни насоки могат да бъдат изведени от нововъведенията, които се прилагат в някои други обществени услуги. Особено забележителен в това отношение е „Стандартът за достъпна информация“, който понастоящем се разработва в Обединеното кралство от NHS England (изпълнителен орган на Министерството на здравеопазването на Англия, който контролира бюджета, планирането и ежедневното функциониране на Националната здравна служба в Англия). Предварителен проект на Стандарта е бил отворен за публична консултация в периода август-ноември 2014г., след което се планира да бъде окончателно завършен с оглед приемането и прилагането му във всички здравни и социални служби за възрастни в Англия през 2016г.⁵³ Проектът на този „Стандарт за достъпна информация“ засяга начините, по които индивидуалните информационни и комуникационни потребности на пациентите с увреждания или лицата, полагащи грижи за тях, трябва да бъдат идентифицирани и документираны, както и как да бъдат посрещнати (посредством предоставяне на информация в подходящи за конкретния индивид формати и чрез осигуряване на разумни улеснения и подкрепа, даващи възможност на дадения човек да осъществява ефективна комуникация със здравните професионалисти).

Стандартът е изготвен след задълбочени консултации и ангажиране на организациите на хората с увреждания, както и на онези, които могат да се нуждаят от информация в по-нестандартни формати и от подкрепа или отулеснения при общуването си с медицински специалисти. По-конкретно, това включва лица с интелектуални затруднения и с психосоциални проблеми. Едно от големите предимства на този нов стандарт е, че той ще въведе, като модел на практика във всички здравни услуги (и в някои социални служби) в Англия, набор от стандартизирани средства, чрез които да се идентифицират и вписват специфичните информационни и комуникационни потребности. Като резултат, се очаква, цялата комуникация с даден човек да бъде достъпна за него, тъй като ще се осъществява в съответствие с изискванията, определени в индивидуалното му здравно досие. Друга силна страна на стандарта е, че, посочвайки начина, по който нуждите ще бъдат посрещнати, той ще включва минимален брой стандарти за качество (напр. система easy read за улеснение на четенето - Брайлова азбука, жестомимичен език или електронни формати).

49 Организация на обединените нации, Общо събрание, резолюция №45/113: Правила на ООН за защита на лишените от свобода малолетни, 14 декември 1990, A/RES/45/113

50 Пак там, параграф 21

51 Директива 2010/64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 20 октомври 2010 Директивата на ЕС относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство, Член 7: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32010L0064>

52 Европейска комисия, ГД „Правосъдие“, ръководство за транспонирането и прилагането на Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и Съвета от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета 2001/220/JHA, 19 декември 2013, Ref. Ares(2013)3763804, на разположение на http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2012.315.01.0057.01.BUL (последен преглед: 06 януари 2015)

53 www.england.nhs.uk/accessibleinfo (последен преглед: 06 януари 2015)

Проучването на възможностите за разработване на подобни системи за информация за улесненията и мерките за подкрепа в контекста на съдебната система би могло да се окаже много ценно.

Не на последно място, важно е да се подчертае връзката между документирането на данни за индивидуалните нужди от улеснения и подкрепа, от една страна, и мониторинга на предоставянето на услугите и съблюдаването на човешките права – от друга. Взаимоотношението между тях е отбелязано в Плана за действие на Съвета на Европа за хората с увреждания 2006-2015г., чиито мерки включват следната препоръка:

„Да осигурят, че информацията, получена чрез оценка на нуждите, която в същото време се третира като конфиденциална на лично равнище, се ползва възможно най-пълноценно за информиране на цялостното планиране и предоставяне на услуги на национално, регионално и местно ниво.”⁵⁴

Последното зависи от развитието на информационни системи, позволяващи детайли относно улесненията и подкрепата, от които се нуждае дадено дете, да се вписват по начин, подпомагащ събирането на обобщени анонимни данни (напр. за броя на децата, изискващи услугите на професионален комуникатор или регистриран медиатор). Въпреки всичко, докладите на отделните държави показват, че дори там, където се извършва оценка на необходимите мерки за улеснение и подкрепа, в информационните системи рядко се документират съответните подробности по начин, който би могъл да подкрепи процесите на предоставяне на услуги и на оценка и мониторинг на човешките права. Следователно, се пропуска важна възможност.

3.4 Препоръки

Г. Работещите в областта на правосъдието организации следва да разработят информационни системи, които, наред с други важни подробности, ще им позволяват да документират наличието на увреждане при дадено дете (и вида на увреждането). Тези системи трябва също да имат възможност да отразяват информация (систематично) за характера на индивидуалните мерки за улеснение и подкрепа, от които се нуждае дадено дете с увреждане. Тези информационни системи трябва да спазват принципа на най-добрите интереси на детето и да са в съответствие с изискванията за защита на данните.

Д. В бъдеще, придружаващите насоки, издавани от Европейската комисия към директивите в областта на правосъдието, трябва изрично да указват, че данните следва да бъдат категоризирани въз основа на увреждане, както и по възраст и пол. Освен това, трябва да се уточни, че информацията трябва да има възможност да бъде класифицирана с цел определяне на разликите в опита на хората с различни видове увреждания.

Е. Трябва да бъдат положени усилия (на международно, а също на европейско и национално ниво) за разработване, с пълното въвличане на организациите на хора с увреждания, на ясни указания относно широките типове на категорията увреждане, които ще бъдат използвани за целите на мониторинга на човешките права.

Ж. Когато има доказателства, че социалните възможности на даден човек са нарочно ограничени, само защото му е поставен етикетът „лице с увреждане“, държавите-членки трябва да предприемат спешни мерки за изменение на съответните закони или политики, така че ограниченията да бъдат отстранени. Подобни ограничения са дискриминиращи и в противоречие с КПХУ (конкретно, Член 4 и 5). Те имат отношение към събирането на информация, тъй като съществува риск да поставят в неблагоприятно положение индивидите, определени като хора с увреждания.

⁵⁴ Препоръка Rec 2006(5) на Комитета на министрите към държавите-членки относно Плана за действие на Съвета на Европа за подпомагане на правата и пълноправното участие в обществото на хората с увреждания: подобряване на качеството на живот на хората с увреждания в Европа 2006-2015, параграф 3.14.2(ii)

З. Всички насоки (изработени от Европейската комисия⁵⁵ и от националните органи на управление), придружаващи законодателството, което има отношение към правата на децата в съдебната система, трябва ясно да подчертават важността от извършването на оценки за идентифициране на свързаните с увреждането мерки за улеснение и подкрепа, от които дадено дете се нуждае. Целта е то да може да участва в съдебно производство равнопоставено с децата без увреждания. Тези указания също трябва да уточняват, че оценките следва да бъдат направени във възможно най-кратък срок след като детето влезе в контакт със съдебната система. В допълнение, е нужно да обяснят по какъв начин оценките за необходимите улеснения и подкрепа се различават от медицинските експертизи и да обърнат внимание да се вземат предвид личните възгледи и предпочитания на детето.

И. Всяко ново ръководство (от ЕС или националните органи) за информацията, която следва да бъде включвана в регистрите за деца, участващи в съдебни производства, трябва да съдържа данни за възможни мерки за улеснение и подкрепа, свързани с увреждането/ уврежданията, от които те биха могли да се нуждаят.

Й. В рамките на съдебната система трябва да бъдат положени усилия за разработване на електронни инструменти и системи, подпомагащи споделянето на релевантна информация за свързаните с увреждане мерки за улеснение и подкрепа на децата, участващи в съдопроизводство, с ключовите професионалисти, на които се налага да взаимодействат с тях на мултидисциплинарна база. „Стандартът за достъпна информация“ на NHS England е пример за един от начините, по които това би могло да се постигне.

⁵⁵ Въз основа на указанията на Европейската комисия (ГД „Правосъдие“), предоставени в документ с насоки за транспонирането и прилагането на Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета 25 октомври 2012г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета, 19.12.2013г., Ref. Ares(2013)3763804, но е необходимо по-ясно разграничаване на оценките за улесненията и подкрепата от медицинските оценки

4.

Фасилитиране и провеждане на независимо проучване за достъпа до правосъдие на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства

4.1 Значимост на независимите проучвания

Дискусията по-горе беше съсредоточена върху събирането на данни чрез механизми в рамките на самата съдебна система. Въпреки това, независимите изследвания също имат важна роля в събирането на информация, свързана с мониторинга на човешките права. Това бе признато от Комитета по правата на детето, според който:

„Държавите следва да си сътрудничат със съответните научни институти и да се стремят да съставят пълна картина на напредъка към изпълнение както чрез качествени, така и чрез количествени изследвания.“⁵⁶

Такива независими изследвания са особено важни в контекст, подобен на описания в докладите на отделните държави в проекта, където понастоящем има събрана много малко официална информация. Освен това, трябва да бъде отбелязано, че статистическите данни, които, безспорно, са от изключителна важност, неизменно имат своите ограничения и че може да възникне нужда и от качествена или описателна информация, за да се идентифицира характерът и степента на неравнопоставеност или маргинализация, на които децата с интелектуални затруднения и психични разстройства са подложени. Като признание за това, правителствата и публично финансираните изследователски организации, следва да бъдат насърчавани да възлагат допълнителни проучвания на тази сравнително пренебрегвана досега тема за децата с увреждания и съдебната система.⁵⁷

Проблемът с липсата на данни, който беше идентифициран и подробно обяснен от изследователите от различните държави в придружаващия доклад: *Достъп до правосъдие за деца с интелектуални затруднения и психични*

разстройства. Събиране и разпространение на данни: Синтез на фактите (предстои да бъде отпечатан), засяга данните от тип, който може да бъде използван за попълването на индикатори за резултат. Събирането на информация за закони, политики и съответните структури и процеси (които могат да бъдат използвани за попълването на индикатори за структура и процес) се оказва по-непроблематичен. Понастоящем, обаче, във всички страни, участващи в проекта, е налице сериозен дефицит на официални данни за наличието и опита със съдебната система на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства. Степента, в която този пропуск беше регистриран от независимите изследвания, варираше за различните страни, но стана ясно, че във всички държави има нужда от повече информация по проблема и, следователно, от повече независими проучвания.

Както е отбелязано в придружаващия доклад „Синтез на данни“, изследователите в проучването срещнаха редица трудности в усилията да съберат данни за опита на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства със съдебната система. Въпреки, че тези проблеми няма да бъдат подробно разгледани тук, те ще послужат за основа на дискусията в настоящата глава. Ще се съсредоточим върху начините, по които държавите-членки биха могли да помогнат за насърчаване и улесняване на независимите изследвания в тази област, като се опитат да отстранят гореспоменатите пречки.

56 Комитет по правата на детето, Общ коментар №5 за общи мерки по прилагането на Конвенцията за правата на детето, 27 ноември 2003г., CRC/C/GC/2003/5, особено параграф 48

57 Препоръка Rec2006(5) на Комитета на министрите към държавите-членки относно Плана за действие на Съвета на Европа за подпомагане на правата и пълноправното участие в обществото на хората с увреждания: подобряване на качеството на живот на хората с увреждания в Европа 2006-2015, параграф 3.14.3 (xii) насърчава страните „да предлагат договори за съответните проучвания и иновативни пилотни проекти за подкрепа на развитието на политики, което да покрива всички сфери, засегнати в настоящия План за действие“

4.2 Фасилитиране на независимите проучвания на опита на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства със съдебната система

Една от бариерите пред научните изследвания, с която някои от изследователите в държавите се сблъскват, е свързана със законодателството за защита на данните и начините, по които то се тълкува и прилага. Изследователите в Ирландия и Латвия съобщават, че, с цел опазване неприкосновеността на информацията, случаите, свързани с деца, често не са публично достъпни, дори в анонимна форма. В Латвия анонимизирана статистическа информация за подобни случаи не е изцяло обществено достъпна, най-вероятно поради съображения за защита на данните.

Макар че опазване на самоличността на въвлечените в съдопроизводство деца, безспорно е от изключителна важност, понякога е по-лесно да се отговори на изискванията за защита на данните, като цялата информация се държи извън обществения поглед, вместо да се вложат необходимите усилия и ресурси, за да се гарантира, че данните са общодостъпни след внимателно анонимизиране. При все това, повишеното внимание при регистриране на увреждания и дефицити, произтича също и от категоризирането на здравната информация като чувствителен тип информация за целите на законодателството за защита на личните данни.

Затова е важно да се инвестира в развиване на системи за събиране на данни, имащи отношение към мониторинга на човешките права, по начин, предпазващ самоличността и личното пространство на засегнатите индивиди. Предложението на Европейската комисия от 2012г. за „законодателен пакет“ за всеобхватна реформа на европейската рамка в областта на защитата на личните данни има потенциал да съдейства за това. То има за цел да модернизира правната уредба на ЕС за защита на личните данни – повишавайки правната сигурност за гражданите и подобрявайки прозрачността и хармонизирането на правилата. Предложението за защита на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни,⁵⁸ включено в този пакет, е още едно изключение от ограниченията при обработка на лични данни. С прилагането на определени мерки за защита⁵⁹, ще бъде

позволено събирането на прецизни данни (вкл. здравни), когато това се налага за исторически, статистически и научноизследователски цели. Агенцията на ЕС за основните права (позовавайки се на Член 31 от КПХУ) препоръчва към тази клауза да се добави и събирането на данни за целите на борбата с дискриминацията - включително въз основа на увреждане.⁶⁰ Подобно изменение наистина би било полезно, особено ако бъде придружено от изрично настояване и насоки за разработването на подходяща система за събиране на данни които са предвидени от Плана за действие на Съвета на Европа за хората с увреждания, който насърчава държавите- членки:

„Да развият статистически и информационни стратегии за политиките за хората с увреждания и развитие на стандарти, основани на социалния модел и модела на правата на човека в сферата на хората с увреждания и да преразгледат ефективността на съществуващите национални стратегии и бази данни“⁶¹

Друг фактор, който, макар и изключително ценен в много отношения, се приема от някои от изследователите като затруднение при събирането на данни, е спазването на етичните правила и процедури при провеждане на проучванията, които са се оказали дълги и тромави. Това е особено проблематично за изследователски проекти, при които за провеждане на емпиричните изследвания има на разположение по-малко от една година. В момента Агенцията за основните права е в процес на събиране на информация за етичните процедури, приложими при провеждането на емпирични изследвания на опита на деца в съдебни производства в различните държави от ЕС. За изследователите и, може би, за финансиращите организации, би било полезно, ако бъде включена информация за продължителността на времето, което обикновено отнема на тези органи да предоставят или откажат одобрение, както и на други фактори (напр. необходимите средства и наличието на бюрокрация), които могат да бъдат значими съображения за тези, които участват в проектирането и финансирането на изследователски проекти.

58 Европейска комисия, Предложение за регламент на Европейския парламент и на Съвета относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни (общ регламент относно защитата на данните), 25 януари 2012, COM(2012) 11 final: <https://www.cdpd.bg/?p=element&aid=456>

59 Изложени в Член 83

60 Становище на Агенцията на ЕС за основните права №2/2012 относно предложени пакет от реформи в областта на защитата на личните данни, 1 октомври 2012, <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-opinion-data-protection-oct-2012.pdf> (последен преглед; 8 януари 2015), стр. 5

61 Препоръка Rec2006(5) на Комитета на министрите към държавите-членки относно Плана за действие на Съвета на Европа за подпомагане на правата и пълноправното участие в обществото на хората с увреждания: подобряване на качеството на живот на хората с увреждания в Европа 2006-2015, параграф 3.14.3 (i)

4.3 Препоръки

К. Правителствените и други органи, които имат капацитет за финансиране на научноизследователска дейност, особено в държави, където са правени малко независими проучвания по темата, трябва да предприемат стъпки за насърчаване и подкрепа на съответните независими изследвания, вкл. и качествени изследвания, чиято цел е да дадат видимост на историите на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства за опита им в съдебни производства. Необходимо е Европейската комисия да използва мащабните проучвания за участието на деца в съдебни процедури, които понастоящем финансира, за да гарантира, че данните могат да бъдат надлежно класифицирани и че децата с увреждания са видими в нововъзникващите индикаторни системи.

Л. Комисията следва да изготви ясни насоки, придружаващи законодателството на ЕС за защита на личните данни, относно обработката на информация, свързана със здравословно състояние и увреждания, за целите на мониторинга на човешките права.

М. Предложеният от Агенцията за основните права източник за органите по етика на изследванията в страните от ЕС, вкл. за деца, участващи в съдопроизводства, трябва да включва информация за средната продължителност на времето, необходимо за обработване на заявленията, разходите, продължителността и сложността на всички процедури или формуляри, които трябва да бъдат попълнени. Би било полезно, ако този документ обърне внимание и върху стойността на провеждането на изследвания със (а не само на) деца, вкл. деца с увреждания.⁶²

⁶² За справка, може да се разгледат и други източници по темата, като публикацията: Priscilla Alderson & Virginia Morrow, *The ethics of research with children and young people: a practical handbook* (Етика на изследванията с деца и млади хора: практически наръчник), London: Sage Publications, 2011

5. Заключение

От придружаващия доклад, *Достъп до правосъдие за деца с интелектуални затруднения и психични разстройства. Събиране и разпространение на информация: Синтез на фактите (предстои да бъде отпечатан)*, става ясно, че в момента е налице сериозен недостиг на данни за участието и ситуацията на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства в съдебни производства. Без информация, не могат да бъдат попълнени индикатори за резултат за целите на мониторинга на правото на достъп до правосъдие на тези деца. Отсъствието на такива деца от статистиката, прави всички форми на маргинализация, дискриминация или пренебрегване, на които те може да са подложени, напълно невидими.

Настоящият доклад показва, че, въпреки изискванията на международните и европейски стандарти за класифицирани данни, към момента, изглежда, все още липсват системи за категоризиране на данните

от съдебната система, комбиниращи информация по признаците възраст и увреждане. На ниво ЕС се провеждат важни инициативи (законодателни и научноизследователски) за съставяне и представяне на надеждна статистика за децата, участващи в съдебни процедури. Възможността да се уловят конкретните преживявания на деца с различни видове увреждания или дефицити, обаче, до момента до голяма степен е пропускана. Това е тенденция, която трябва да бъде осъзната и премахната. Децата с увреждания трябва да бъдат забелязани, за да може техният опит да послужи за катализатор на процесите на реформиране на политики и практики. За тази цел трябва да се обърне внимание на някои трудни въпроси, свързани с класификацията на видовете дефицити или увреждания и защитата на личните данни – въпроси, които изискват въвличането на организациите на хора с увреждания и които биха се възползвали от мултинационален и мултисекторен диалог.

Приложение: Сборни препоръки

А. По отношение на системите за наблюдение на правата на хората с увреждания, като DOTCOM, е необходимо полагането на сериозни усилия за осигуряване на по-висок профил на правото на достъп до правосъдие. В допълнение, системите за мониторинг на правата на хората с увреждания трябва да предоставят данни, разпределени по възраст, винаги, когато е възможно.

Б. Системите за мониторинг на правото на достъп до правосъдие на деца трябва да включват индикатори за структура, процес и резултат, особено когато се отнасят до децата с увреждания.

В. Анонимни данни, свързани с участието на деца с увреждания в съдебни производства, следва редовно да бъдат разгласявани сред широката общественост във формати, които са достъпни за хората с увреждания.

Г. Работещите в областта на правосъдието организации следва да разработят информационни системи, които да им позволяват да документират, наред с други важни характеристики, наличието на увреждане при дадено дете (както и вида на увреждането). Тези системи трябва да имат възможност да отразяват информация (систематично) за характера на индивидуалните мерки за улеснение и подкрепа, от които се нуждае детето с увреждане. Тези информационни системи трябва да спазват принципа на

най-добрите интереси на детето и да са в съответствие с изискванията за защита на данните.

Д. В бъдеще, издаваните от Европейската комисия придружаващи насоки към директивите в областта на правосъдието, трябва изрично да указват, че данните следва да бъдат категоризирани въз основа на увреждане, както и по възраст и пол. Освен това, необходимо е да се уточни, че информацията трябва да има възможност за по-нататъшна класификация с цел определянето на разликите в опита на хората с различни видове увреждания.

Е. Трябва да бъдат положени усилия (на международно, а също на европейско и национално ниво) за разработване на ясни указания относно широките типове на категорията увреждане с активното участие на организациите на хора с увреждания, и, които ще бъдат използвани за целите на мониторинга на човешките права.

Ж. Когато има доказателства, че житейските перспективи на даден човек са нарочно ограничени, само защото му е поставен етикетът „лице с увреждане“, държавите-членки трябва да предприемат спешни мерки за изменение на съответните закони или политики, така че, ограниченията да бъдат отстранени. Подобни ограничения са дискриминиращи и в противоречие с КПХУ (конкретно,

Член 4 и 5). Те имат отношение към събирането на информация, тъй като съществува риск да поставят в неблагоприятно положение индивидите, определени като хора с увреждания.

З. Всички насоки (изработени от Европейската комисия и от националните органи на управление), придружаващи законодателството, което има отношение към правата на децата в съдебната система, трябва ясно да подчертават важността от извършването на оценки за идентифициране на свързаните с увреждането мерки за улеснение и подкрепа, от които дадено дете се нуждае, за да може да участва в съдебно производство равнопоставено с децата без увреждания. Тези указания трябва да определят, че оценките следва да бъдат направени във възможно най-кратък срок след влизането на детето в контакт със съдебната система. В допълнение, е нужно да обяснят по какъв начин оценките за необходимите улеснения и подкрепа се различават от медицинските експертизи и да обърнат внимание върху това колко ценно е да се вземат предвид, личните възгледи и предпочитания на детето.

И. Всяко ново ръководство (от ЕС или националните органи) за информацията, която следва да бъде включвана в регистрите за деца, участващи в съдебни производства, трябва да съдържа данни за възможни мерки за улеснение и подкрепа, свързани с увреждането/уврежданията, от които те биха могли да се нуждаят.

Й. В рамките на съдебната система трябва да бъдат положени усилия за разработване на електронни инструменти и системи, подпомагащи споделянето на релевантна информация за свързаните с увреждане мерки за улеснение и подкрепа на децата, участващи в съдопроизводство, с ключовите професионалисти, на които се налага да взаимодействат с тях на

мултидисциплинарна база. „Стандартът за достъпна информация“ на NHS England е пример за един от начините, по които това би могло да се постигне.

К. Правителствените и други органи, които имат възможност за финансиране на научноизследователска дейност, особено в държави, където са проведени малко независими проучвания по темата, трябва да предприемат стъпки за насърчаване и подкрепа на съответните независими изследвания, вкл. и качествени изследвания, чиято цел е да дадат видимост на историите на деца с интелектуални затруднения и психични разстройства за опита им в съдебни производства. Необходимо е Европейската комисия да използва мащабните проучвания за участието на деца в съдебни процедури, които понастоящем финансира, за да гарантира, че данните могат да бъдат надлежно разпределени и че децата с увреждания са видими в нововъзникващите индикаторни системи.

Л. Комисията следва да изготви ясни насоки, придружаващи законодателството на ЕС за защита на личните данни, относно обработката на информация, свързана със здравословно състояние и увреждания, за целите на мониторинга на човешките права.

М. Предложеният от Агенцията за основните права източник за органите по етика на изследванията в страните от ЕС, вкл. за деца, участващи в съдопроизводства, трябва да включва информация за средната продължителност на времето за обработване на заявленията, необходимите разходи, продължителността и сложността на всички процедури или формуляри, които трябва да бъдат попълнени. Би било полезно, ако този документ обърне внимание и върху стойността на провеждането на изследвания с (и не само на) деца, вкл. деца с увреждания.

